

Krähling János

HAJNÓCZI GYULA (1920–1996)

Hajnóczi Gyula építész-régész, professor emeritus, akadémikus kiemelkedő egyénisége a 20. század második felében kibontakozó ókor-kutatásunknak, építészettelmélet-írásunknak és műemlékvédelmünknek. Baján született, elemi és középiskolai tanulmányait itt végezte, a Ciszterci Rend Bajai III. Béla Reálgimnáziumában érettségizett 1938-ban. Életpályájának kezdetét kiemelkedően sokoldalú, nagy szorgalommal és elhivatottsággal végzett tanulmányai határozzák meg. Egyetemi és posztgraduális tanulmányai csaknem fél emberöltőnyi időszakot fognak át életpályáján, melyet alapvetően az egyetemes kultúra és az antik világ iránti sokirányú érdeklődés motivált, kibontakozását pedig a világháború viharos eseményei és következményei nehezítették.

EGYETEMI TANULMÁNYOK

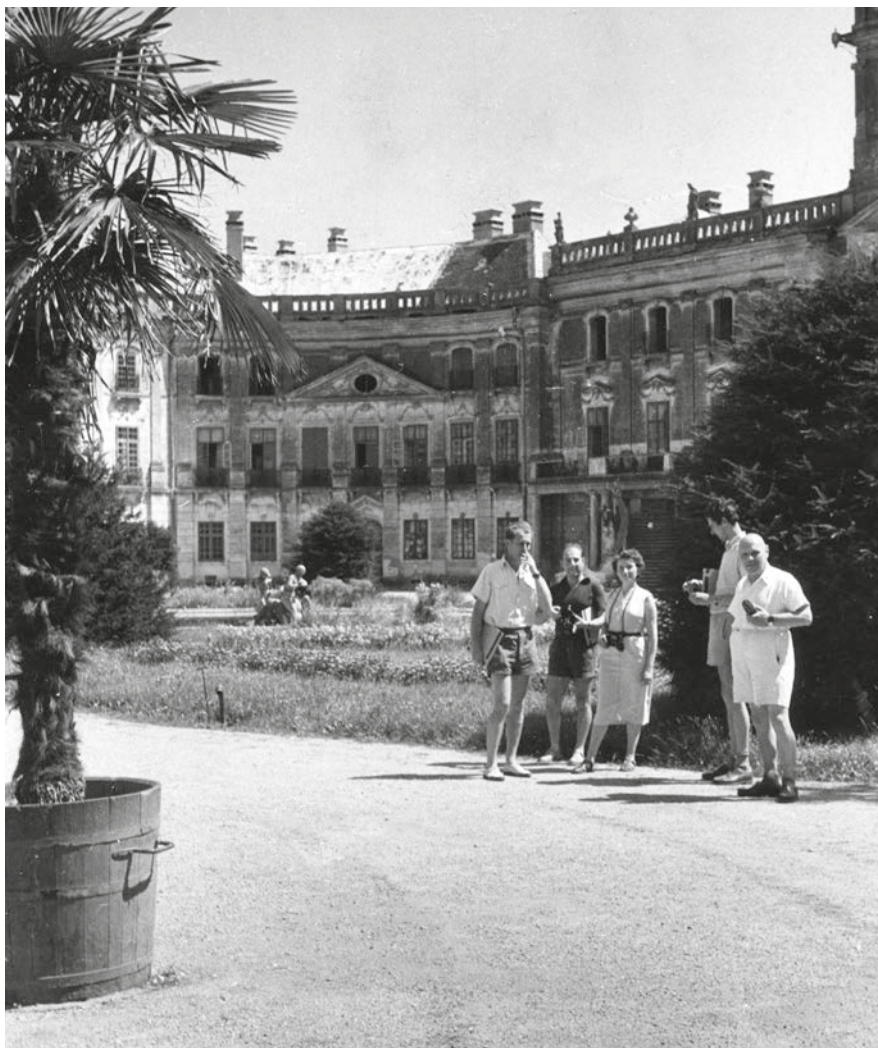
Érettségi után 1938–1940 között Sopronban az Erzsébet Tudományegyetem Evangélikus Hittudományi Karán három féléven át teológiát hallgatott, tanulmányai alatt a latin mellé a héber és görög nyelv elmélyült ismeretét is megszerezte. 1940-ben az egyetemen belüli szakváltással a Pécsen működő Bölcsészettudományi Karon folytatta tanulmányait egy féléven keresztül, olasz–magyar–művészettörténet szakon. Tanulmányait Erdély visszacsatolása után a Kolozsvári Tudományegyetem Bölcsészeti Karán folytatta két féléven keresztül az 1940–1941-es tanévben, majd behívták katonai szolgálatra. 1944-ben orvosi tanácsra leszerelték, beiratkozott a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építész-mérnöki Karára, de hamarosan 1944 októberében ismét katonai behívót kapott, majd – amerikai hadifogság után – 1946-ban ugyanott folytathatta tanulmányait, és 1950-ben építész-mérnöki diplomát szerzett.¹

A pályatárs és évfolyamtárs, Kubinszky Mihály, a tapasztaltabb és náluk idősebb „kedves, mindig vidám, szerény” kollégára emlékezett, aki végzés után „az építészettörténeti tanszékre kerül, ahol Kardos György és Rados Jenő professzorok mellett az ókori építésszel foglalkozott tanársegédként.”² Valójában 1949-től demonstrátor volt Kardos György Ókori és Újkori Építészettörténet Tanszékén, majd ugyanitt 1950-től tanársegéd lett, de hamarosan – 1951-ben – Rados Jenő I. sz. Építészettörténeti Tanszékére került, Ferenczy Károllyal és Nagy Elemérrel együtt.³

¹ Dr. Hajnóczi Gyula életrajzi adatai: Hajnóczi Gyula 1920–1996. *Építés- Építészettudomány*, 26. 1996/1997. (1997) 207–213.

² Kubinszky Mihály: Hajnóczi Gyula emlékére. *Magyar Szemle*, 9, 2000, 3/4. 172. A műegyetemi építészettörténet tanszékek 1945–1956 között legalább négy nagy átszervezést éltek meg, vö. *150 év – 150 rajz*. Szerk. Gy. Balogh Ágnes et al. Budapest, 2021. 358. és a könyv hátsó belső borítójának táblázatát.

³ Ferenczy Károly: Pályatárs tűnődése Rados Jenőről, hogy milyen időket élt át és maradt időtlen belőle

1. Az I. Építészettörténeti Tanszék tagjai műemlékfelmérésen a fertődi kastélyban (balról kezdve: Hajnóczy Gyula, Ferenczy Károly, Nagy Elemérné Lábady Eszter, Nagy Elemér, Rados Jenő), 1950-es évek első fele. Hajnóczy Péter családi fotóarchívuma. © Hajnóczy Péter

Pályájának ezen a szakaszán kötelezte el magát az ókori építészet és művészettörténet tanulmányozása mellett.

Hajnóczy Gyula első fontos publikációinak egyike a Rados Jenő professzor munkatársaként megírt és Nagy Elemér segítségével szerkesztett építészeti alaktan jegyzet volt 1952-ben. Ennek aktualitását a szocialista realizmus építészeti igénye adta, de mindezen túlmutatott a szerzők szándéka: az előszóban az építészek számára

nélkülözhetetlenül fontos előfeltételként nevesítik a tektonikus építészeti szabályok ismeretét, amelyek nem pusztán az akkor kívülről erőltetett „stílus” szempontjából voltak lényegesek, sokkal inkább az építészetet meghatározó alapvető szándék szerint: „valójában ez alig kevésbé fontos minden alkotó építész számára, mint az írni tudás, a betűk ismerete minden kultúrember számára.” Majd később: „Az építészeti alaktan az utóbbi években a Műszaki Egyetem legmostohábban kezelt stúdiumai közé tartozott, amelyre a gépesítés, a prefabrikáció, az építkezés nagyüzemmé válása korában a számos új tantárgy mellett alig maradt idő. [...] A jegyzet az építészetet lényegének legáltalánosabb szempontjából a téralakítás, illetve a térelhatárolás alkotó munkájából [...] vezeti le.”⁴ Ez a célkitűzés: a téralakítás alapjain megfogalmazott építészeti alak- és formatan, a tektonika, majd a térszervezés tudományos feltárása – Rados Jenő szellemi körében megfogalmazva, attól indítatva – Hajnóczi Gyula életpályájának a mottója is lehetne, amelyet a későbbi kutatások, publikációk, tankönyvek, elméleti írások és műemlékhelyreállító építészeti alkotások sokszorosan igazolnak.

Professzorához, Rados Jenőhöz, életre szóló, bensőséges baráti kapcsolat fűzte, amelynek emléke a hálás tanítvány által szerkesztett *Rados Jenő legendája* című kötet.⁵ Hajnóczi professzor gyakran és elragadtatással emlékezett legendás tanárára és tanszékének nyitott légkörére: Rados a középkor építészetének volt professzora, mégis az 1950-es évek tömegoktatásában, a 600 fős évfolyamokat befogadó képzés egyik, reformok iránt nyitott személyisége is. Tanszékén a szakosított építészek – a tervező művészek és kivitelezők – közül a kivitelezőket kellett építészettörténetre oktatni. A kis létszámú, családias tanszék számára a kivitelező szak enciklopédikus jellegű építészettörténet-stúdiuma az anyag átfogó, lényegre törő oktatását követelte meg, amelynek során Rados Jenő elmélyült tudása mellett pedagógiai bölcsességét, oktatói rutinját, de tudományos és műemlékvédelmi módszertanát is átadta fiatal kollégáinak. Ez a kísérletezés egyúttal életre szóló indíttatást jelentett Hajnóczi számára.⁶ Rados Jenő látta a fiatal oktató ókori építészeti iránti elköteleződését, és támogatta, hogy iratkozzon be az ELTE Bölcsészettudományi Karára. A korábbi bölcsész tanulmányokat beszámítva két félévet elengedtek a képzés idejéből, így hat félév elvégzése után 1958-ban diplomázott provinciális régészetből, klasszika archeológiából és művészettörténetből.⁷ Ezzel a bölcsész diplomával zárult az életpálya tanulási szakasza. A későbbi munkatárs, Póczy Klára lényeglátóan jegyezte meg, hogy a két – látszólag ellentétes képességeket igénylő – szakma, az építészeti és a régészeti művészettörténet szerencsés ötvöződés.⁸ E megszerzett széles körű tudás alapozta meg azt a rálátást, amely később az építészettörténet, a régészet és a műemlékhelyreállítás, valamint az építészetelmélet területén komplex módon teljeshedhetett ki.

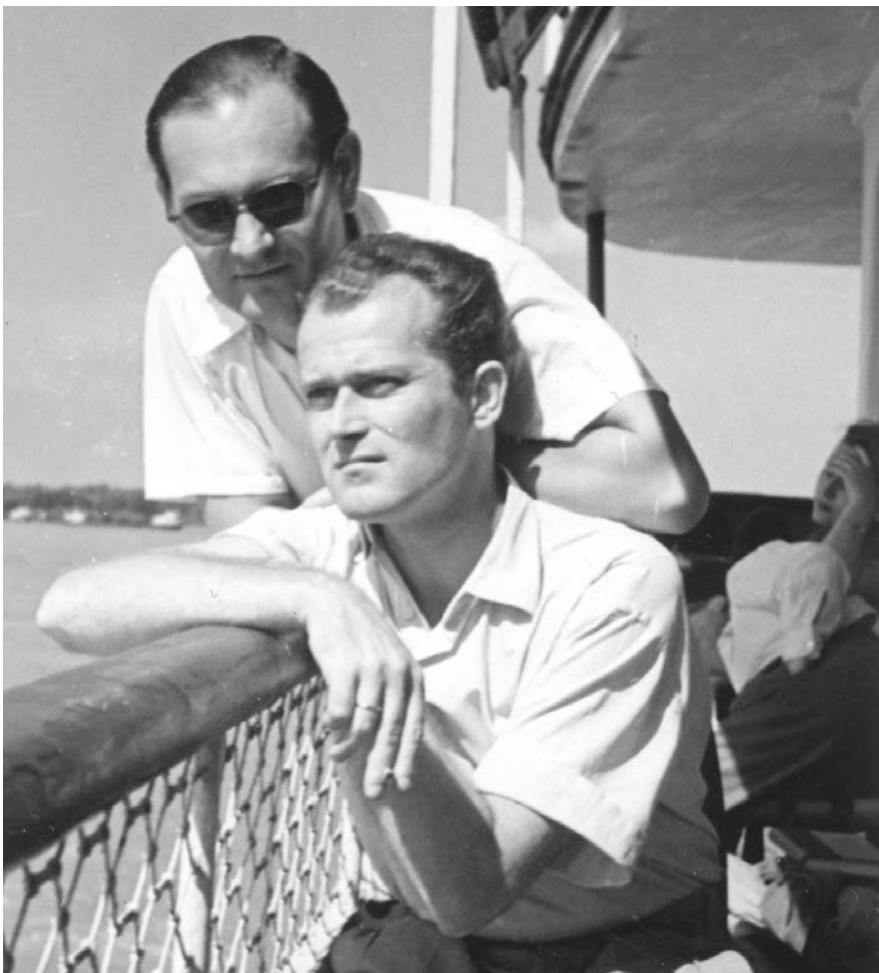
⁴ Rados Jenő – Hajnóczi Gyula: *Építészeti alaktan*. Egyetemi jegyzet. Budapest, 1952. 3.

⁵ *Rados Jenő legendája* 1995. i. m.

⁶ Vö. Hajnóczi Gyula: Rados Jenő legendája. *Rados Jenő legendája* 1995. i. m. 45–53.

⁷ Hajnóczi Gyula 1997. i. m. 207–213.; Póczy Klára régész kolléganője szerint 1952–1957 között tanult az ELTE-n – vö. Póczy Klára: Hajnóczi Gyula köszöntése. *Archaeologiai Értesítő* 117. 1990. 263.

⁸ Póczy 1990. i. m. 263.

2. Hajnóczi Gyula dunai hajóúton középiskolai osztálytársával, Bányász Antallal, 1950-es évek. Hajnóczi Péter családi fotóarchívuma. © Hajnóczi Péter

AZ ÓKOR ÉPÍTÉSZETTÖRTÉNETE – AZ ÉPÍTÉSZETTÖRTÉNETI ÉS TÉRELMELETI KUTATÁSOK MEGALAPOZÁSA

Az építész-régész végzettségű fiatal adjunktus régészet–művészettörténet diplomájának megszerzése után hamarosan ugyanazon a bölcsész szakon egyetemi doktori címet szerzett 1961-ben. Disszertációjának címe: *Térformák és térkapcsolatok az antik római építészetben*. Hajnóczi építészettörténeti kutatásainak homlokterében az 1960-as évek első felében a bölcsészdoktori disszertációra alapozva a tértípusok, téralakítás, térképzés és térszemlélet, mint önálló térformáló művészeti jelenségek álltak. A térszemlélet vizsgálati módszertanát, formálódásának kérdését kezdetben a művészettörténeti kutatás képzőművészet története felől, a világszemlélethez, világnézethez való kapcsolódásán

3. Pihenés műemlékfelmérés idején, Fertőd, 1950-es évek eleje. Hajnóczi Péter családi fotóarchívuma. © Hajnóczi Péter

keresztül építette fel.⁹ A kérdéskört árnyalva, egy adott, vizsgált korszak festészeti-plasztikai és architektonikus alkotásaiban azonosan megnyilvánuló térszemléletet emellett azonban differenciálta is: „... az architektúra mint *térformáló művészet*, elsősorban nem a képzőművészetek tematikájához fordult – ez is lehetséges –, hanem inkább formális oldalához, a síkművészet, plasztika ábrázolástechnikájához, az alkotásokban testet öltött térszemlélethez.”¹⁰ Hajnóczi vizsgálódásainak középpontjában ezután az adott korszak építészeti objektumainak közös jellemzői, a világszemlélet „térbeli vetületei” állnak, amelyet a sokféle térbeli és időbeli „helyzetérzések” variációi jellemeznek koronként: „A térformálás alaptendenciája a kor általános térképzetének, térfogalmának érvényesülése, kifejeződése a mesterségesen létrehívott architektonikus

spáciumokban, legyenek azok egyszerűek vagy összetettek, zártak vagy nyitottak, profánok vagy szakrálisak, használatiak vagy »emlékszerűek«, kőből építettek vagy vasbetonból stb.”¹¹ Az egyetemi doktori értekezés eredményeire alapozott további kutatásait, szerkesztett és átdolgozott, bővített formában később ugyanezzel a címmel az *Építés- és Közlekedéstudományi Közlemények* adta közre.¹²

Hajnóczi vizsgálódásait az egyetemes építészettörténet-tudomány tágabb körébe helyezve a rendszerváltozás előtti évtizedek egyik legértékesebb elméleti vonulatát ragadhatjuk meg, amely a kelet-közép-európai építészeti gondolkodásban is kiemelkedő jelentőséggel bír.¹³ Új megközelítést jelentett annak a kérdésnek a szisztematikus boncolgatása, hogy a tárgyalt korszakok hogyan hatottak a későbbi korokra. Ebben

⁹ Hajnóczi Gyula: Térszemlélet a képzőművészetben és az építészetben. *Művészettörténeti Értesítő*, 8. 1959. 97–100.

¹⁰ Hajnóczi Gyula: A térformálás alaptendenciája. *Építés- és Közlekedéstudományi Közlemények*, 5. 1961. 346.

¹¹ Uo., 347.

¹² Hajnóczi Gyula: Térformák és térkapcsolatok az antik római építészetben. *Építés- és Közlekedéstudományi Közlemények*, 11. 1967. 91–138.

¹³ Krähling, János: Analytical Space Theories and Gyula Hajnóczi's Spatiology. *Építés- Építészettudomány*, 49. 2021. 255–266.

nem csak a keleti világ hatását vizsgálta a római korra, hanem római építészeti kultúrának, mint az ókor legtöbb, egyedi funkciójú épületfajtaját használó szintetizáló korszakának hatását a későbbi korokra is, és megfordítva, a nyugati építészetnek az ókorhoz való visszatérését. Ez az ókori nyugati világ fogalmazta meg kézzelfoghatóan mindazt, amiből Európa megszületett; Hajnóczy értelmezése szerint a „klasszikus” egyben azt is jelenti – minden hozzátett árnyalatával együtt – hogy „európai”.¹⁴ Ennek elméleti tovább gondolása egy építészettörténeti-elméleti szemléletváltáshoz vezetett, amelyben az újkorral kezdődő építészeti folyamatokat a későbbiekben a 20. század elejéig a memorizmus fogalmával jellemezte.¹⁵

A térformálás alaptendenciájának vizsgálata során gondolatmenetét már ő maga is elhelyezte a főbb nyugati áramlatok – Siedfried Giedion, Bruno Zevi, illetve Rex Distin Martienssen – térszemléleti indíttatású elméleti munkáinak viszonyítási rendszerében, amelyek mellett, vagy amelyekkel szemben a konkrét társadalmi és történeti kontextus vizsgálatát hangsúlyozta.¹⁶ E ponton a tanszék szellemi közege szempontjából nem lehet teljesen elvonatkoztatni attól, hogy 1956-ban Hajnóczy a Major Máté vezette II. Építészettörténeti (korábban Általános Építészeti) Tanszék adjunktusa.¹⁷ Major Máté tanszékén a marxista szemléletű építészettörténet-írás volt a meghatározó, de a tanszék szellemisége nyitott maradt más szemléletű művek megjelenésére is.¹⁸ Az építészettörténeti vizsgálódások módszertanában a társadalom különféle struktúrái és eszméi a legfontosabb elméleti művekben egyaránt szerepeltek az 1960-as években. Major munkáival szemben, Hajnóczy Gyula és Szentkirályi Zoltán tanulmányai rendszerint a világszemlélet és a téralakítás összefüggéseinek feltárására koncentráltak. Hajnóczy számára az anyagi-technikai kultúra is fontos volt, ugyanakkor a társadalmi szintű hatalmi-politikai struktúrák és a téralakítás összefüggései kevésbé kaptak hangsúlyt. A kor marxista világnézetének két jellemző kérdésköre, a forma és tartalom

¹⁴ Hajnóczy 1967. i. m. 91.; Hajnóczy Gyula: *Az építészet története. Ókor I. Keleti és átmeneti kultúrák*. Budapest, 1991. 12.

¹⁵ Hajnóczy J. Gyula: *Memorizmus. Horler Miklós hetvenedik születésnapjára. Tanulmányok*. Szerk. Lővei Pál. Budapest, 1993. 501–506.

¹⁶ Hajnóczy 1961. i. m. 345.

¹⁷ *Az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem Évkönyve, 1955/1956. (1957)* 262.

1957-től már csak egy tanszék, az Építészettörténeti Tanszék maradt, Major Máté vezetésével, 1971-től Építészettörténeti és Elméleti Intézet három osztállyal, majd 1996-tól Építészettörténeti és Műemléki Tanszék – vö. *150 év – 150 rajz* 2021. i. m. 358. és a könyv hátsó belső borítójának táblázata.

¹⁸ Major Máté pozíciójáról, építészetelméletének áttekintéséről vö. Moravánszky, Ákos: *The Specificity of Architecture: Architectural Debates and Critical Theory in Hungary, 1945–1989. Architectural Histories*, 7(1) 4, 1–12. <https://doi.org/10.5334/ah.315>. Major nyitottságát nagyon találóan jellemzi Majornak egy Szentkirályi Zoltán (nem kifejezetten marxista szemléletű) elméleti szövegéhez írt lábjegyzete, amelyvel egy ilyen tanulmányt az Akadémia folyóiratában egyáltalán közre lehetett adni: a „szemléletében egyoldalúnak, tehát megvitatandónak” tartott tanulmányhoz „jó lenne, ha az építészet-művészetelmélettel foglalkozók hozzászólnának...” írta Major, ám vita ennek ellenére nem alakult ki... Ld.: Szentkirályi Zoltán: *A térművészet történeti kategóriái. Építés- és Közlekedéstudományi Közlemények*, 11. 1967. 263–313. – 263.: 1. jegyzet.

4. Szakmai kiránduláson kedvenc tankörével, néhány hallgatója körében, 1960-as évek. Hajnóczy Péter családi fotóarchívuma. © Hajnóczy Péter

viszonya, illetve a tükrözésmélet vonatkozásában Hajnóczy Gyula két eredeti és sajátos szemléletű írást adott közre, *Az építészeti forma jelentéséről*, illetve az *Építészeti és imitáció* címmel írt tanulmányokat.¹⁹ Az építészeti formáról szóló vizsgálódásainak sajátos, nemzetközi összefüggésekben értelmezett helyét Simon Mariann rajzolta meg egyik tanulmányában.²⁰ A modern építészetnek a hatvanas években – nagyrészt Giedion, Zevi, Blake, Banham és mások munkássága nyomán – végbemenő „klasszifikálódása” éppen ellentétes irányt jelentett a marxista ideológiai alapon művelt hazai építészetelmélettel szemben, amely az építészeti tartalom és forma dichotómiájára az irodalmi és képzőművészeti alkotások vizsgálatából átvett módszerrel adott elméleti választ. Hajnóczy a tartalom helyett eleve a jelentés kifejezést használja, majd részletesen kifejti, hogy a forma jelentése funkcionális, esztétikai, egzisztenciális és történeti-ideológiai összetevők, szempontok szerint fejthető ki.²¹ A korszak másik sokat hangoztatott tételével – a társadalmi szintű gondolati tartalmak, azaz a „valóság” tükrözésének elméletével – szemben, mely szerint az építészet nem ábrázol, Hajnóczy éppen annak ábrázoló, mimetikus jellegét hangsúlyozza, külső és belső

¹⁹ Hajnóczy Gyula: *Az építészeti forma jelentéséről. Építés- és Közlekedéstudományi Közlemények*, 4. 1960. 51–59.; Hajnóczy Gyula: *Építészet és imitáció. Építés- és Közlekedéstudományi Közlemények*, 6. 1962. 117–127.

²⁰ Simon Mariann: *Az építészeti formáról. Hajnóczy Gyula két írása a hatvanas évek tükrében. Építés-Építészettudomány*, 26. 1996/1997. 279–288.

²¹ Hajnóczy 1960. i. m. 54.

5. Szakmai kiránduláson kedvenc tankörével, néhány hallgatója körében, 1960-as évek.
Hajnóczy Péter családi fotóarchívuma © Hajnóczy Péter

imitációs jelenségek szerint vizsgálódva.²² Az elvi vizsgálódás itt is a történeti korzakokra vonatkozó értékeléssel, az imitáció formáinak történeti áttekintésével zárul, ahogyan Hajnóczy más elméleti tanulmányainál is: a módszertant az egyetemes építészettörténet jelenségeivel verifikálja.

AZ ÓKOR-TANKÖNYV

Hajnóczy Gyulát tanulmányai, oktatói és kutatói munkája az ókor építészettörténetének oktatására predesztinálta. A műegyetemi építészkutatás hagyományosan legfontosabb tantárgyai közé tartozó diszciplínát Czigler Győző, Nagy Virgil, Wälder Gyula, Kotsis Iván, Friedrich Lóránd és Kardos György nyomdokain haladva vette át, és szembesült a tankönyvellátottság terén mutatkozó hiányokkal. Kabdebó Gyula réginek mondható ókor-tankönyve, illetve sokszorosított jegyzetek aligha enyhítettek ezen a hiányon.²³

Hajnóczy a hatvanas évek közepére jutott el ókori építészeti kutatásainak összegzéséhez, s foglalja ezeket össze a BME építészmérnök hallgatói számára írt új

²² Hajnóczy 1962. i. m. 117–127.

²³ Az építőművészet története I. – Ókor. Szerk. Kabdebó Gyula. Budapest, 1904. – benne Czigler Győző, Nagy Virgil és Kertész K. Róbert tanulmányaival. Az előd professzorok munkásságáról: Kiss Zsuzsanna Emília: Az ókori építészeti tanszék professzorai. 150 év – 150 rajz 2021. i. m. 63–68.; Mezős Tamás: Az Építészettörténeti és Műemléki Tanszék valamint jogelődjeinek professzorai 1945-től napjainkig. Uo., 69–81.

6. Hajnóczi Gyula, 1960-as évek. Hajnóczi Péter családi fotóarchívuma. © Hajnóczi Péter

meg – szemben a pusztán építészeti stíluselemzéssel, vagy a társadalmi viszonyok alapfelépítmény relációban tárgyalt egyoldalú érvényesítésével. Hajnóczi könyvének jelentős újdonsága, hogy a görög kultúra mellé emelte az ókori kelet és – kiemelt szerepben – az antik Róma építészetét. Joggal írhatta róla korábbi régész professzora, Oroszlán Zoltán, hogy „ilyen alapos magyar nyelvű mű az ókor építészetéről még sohasem jelent meg”.²⁴ A könyvet egyöntetű elismerés övezte, recenziói kiemelték tudományos megalapozottságát és áttekinthető szerkezetét (Oroszlán Z.), pedagógiai értékeit, az építészoktatáshoz mérten is hatalmas vizuális élményt adó apparátusát (Pogány F.), a görög mellett a közel-keleti és főképpen a római építészet közös keretbe foglalt tárgyalását (Castiglione L.). Külön elismerést jelentett, hogy a tankönyvet megjelenésekor „Az év legszebb könyve” pályázaton is díjazták.

tankönyvében, mely a későbbi sorozat első köteteként jelent meg.²⁴ Alapjául egyetemi doktori értekezése, illetve 1966-os kandidátusi értekezés (*A Térszemlélet fejlődése az ókor építészetében* címmel) szolgált.²⁵ A közel 500 oldal terjedelmű és több mint 600 ábrával illusztrált kötet öt kiadást ért meg, az 1991-ben kétkötetessé átdolgozott és bővített kiadása egyetemi tankönyvként ma is használatban van. A bővített kiadása *Ursprünge der Europäischen Architektur* címmel két kötetben Németországban is megjelent.²⁶

Az ókor-tankönyv szerkezete sok tekintetben tükrözi tudós szerzőjének kutatási eredményeit: struktúrájában a korabeli gazdasági, társadalmi, művelődési viszonyok, az építési anyagok és szerkezetek, az építéstechnológia hangsúlyosan jelennek

²⁴ Hajnóczi Gyula: *Az építészet története. Ókor*. Budapest, 1967.

²⁵ A *Térszemlélet fejlődése az ókor építészetében* című kandidátusi értekezése – bár kész volt a kézirat és volt rá kiadói szerződés – nem jelenhetett meg nyomtatásban; a szerkesztett és tömörített változata angolul: Hajnóczi, Gyula: *Space and Ideas. Periodica Polytechnica. Architecture*, 12. 1968. 1–99.

²⁶ Hajnóczi, Julius Gy.: *Ursprünge der europäischen Architektur*. Band I. Berlin, 1986.; Hajnóczi, Julius Gy.: *Ursprünge der europäischen Architektur*. Band II. Berlin, 1992. Recenziója: Mezős Tamás: Julius Gy. Hajnóczi: *Ursprünge der Europäischen Architektur*. 1. Berlin, 1986. *Műemlékvédelem*, 32. 1988. 142–143.

²⁷ Oroszlán Zoltán: Hajnóczi Gy., *Az építészet története. Ókor. Archaeologiai Értesítő*, 96. 1969. 270–271.

Nyilvánvaló, hogy a tankönyv oktatási célkitűzésein túl a szerző ókori építészeti kutatásainak összegzéséről is szól, amelyben a vizsgálódás iránya, tematikája és módszertana egyre nyilvánvalóbban a térelmélet felé mutat. A térformák, térkapcsolatok és az abból kiolvasható tendencia, a térszemlélet immár nem csak az ókori, hanem a teljes történeti építészetre vonatkoztatva vált Hajnóczy kutatásainak tárgyává, s a könyv struktúrája a sorozat későbbi kötetei számára mintává.

TÉRELMELETI KUTATÁSOK

Hajnóczy Gyula térelméleti kutatásainak tudományos értékű bevezetését, egyúttal az addigi kutatások összegzését az 1966-ban beadott majd megvédett kandidátusi értekezése, a *Térszemlélet fejlődése az ókor építészetében* című disszertáció foglalja össze.²⁸ Számba vette az ókor kultúráinak térszemléleti alaptendenciáit: a közel-keleti koncentrikus, az egyiptomi lineáris, a görög építészetre jellemző egymásba szövődő külső-belső – transzformált – térszervezést, valamint a rómaiakra jellemző transzverzális, hossz- és haránt terek kombinációját jelentő módszert. Az összegző fejezetben viszont azt is vizsgálta, hogyan lehetne kvalitatív módszerét az ókort követő időszakokra is kiterjeszteni. E gondolat részletes kifejtésére tizenkét évvel később, a műszaki tudományok doktora cím elnyerésére benyújtott értekezésben került sor. A *Prolegomena az építészeti alkotás objektív értékeléséhez – Az építészeti tér analitikus elmélete* (1978) az egész életmű egyik csúcspontját jelenti. Később *Vallum und intervallum* címmel könyv formában, német, majd magyar nyelven is megjelent.

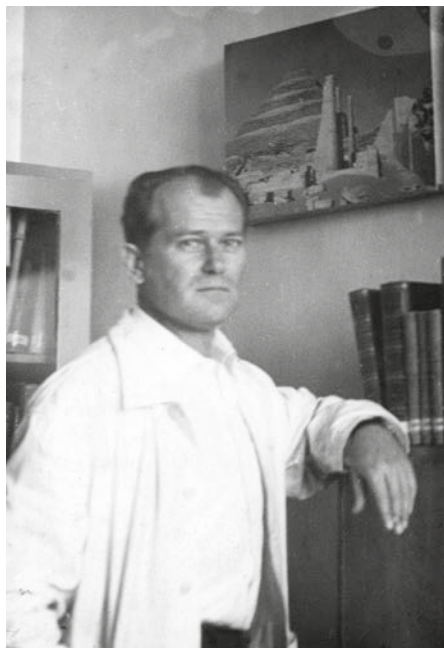
Az építészeti alkotó folyamat, a térszervezés alapvető meghatározottsága a *Prolegomena* szerint a tömeg és a tér viszonya, a vallum és az intervallum, azaz a fal és a falak által határolt térköz duális egymáshoz rendeltsége. Az építészetelméletben a tömeg történeti elsődlegességét csak a 20. században döntötte meg a teret a közép-pontba állító elmélet – ezt nevezte Hajnóczy „Riegl-Giedion-tételnek” –, amelyhez a tér tudományának gondolatát, azaz az építészeti spaciológiát kifejtő művével kívánt, fogalomtisztázó szándékkal, hozzájárulni.²⁹

A tömeg és tér viszonyának értelmezésében a *menyiségi vizsgálat* a tömegszerű, szerkezeti-szerkezeteltörténeti meghatározottságú, a konstruktív-iniciatív közeg által determinált vallum és intervallum elemzésére irányul. E vizsgálat során a geometria szabályaival leírt térbeli kvantitatív viszonylatokat a különböző építészeti elemek – alapozás, padló, falak, mennyezet, pillérsor, boltozat, üvegfalak – által határolt tér anyagi tulajdonságaival, nagyságával, térformájával, arányaival, díszítményeivel és megvilágításával jellemzi évezredek építészeti kultúrájának korszakait.

A minőségi térvizsgálat célja a humán szempontokat érvényesítő, a tér szubjektív befogadását vizsgáló-elemző folyamat feltárása. Ennek során a minőségi jellemzőket tériség-fajtákra bontva elemzi, figyelembe véve a humán percepció szabályait, és a pszichológia tudományterületét is bevonva teszi le a tér tudományának, a spaciológiá-

²⁸ Hajnóczy, Gyula: Space and Ideas. *Periodica Polytechnica Architecture*, 12. 1968. 1–99.

²⁹ Hajnóczy J. Gyula: *Vallum és intervallum. Az építészeti tér analitikus elmélete*. Budapest, 1992. 10–13.

7. Hajnóczy Gyula, 1960-as évek. Hajnóczy Péter családi fotóarchívuma. © Hajnóczy Péter

A gyakorlatra fókuszáló kutatások végzésekor (OTKA kutatás), ahogyan a *Vallum és intervallum* könyv kidolgozásakor is Herbert Muck, a bécsi Képzőművészeti Akadémia Szakrális Művészeti Intézete professzorának könyve volt az egyik referenciapont, amely lehetőséget adott arra, hogy a *Prolegomená*nak az építészet humán dimenzióiról és szociális kapcsolatrendszeréről szóló alapvetését kritikai kontextusba helyezhesse.³⁰ Hajnóczy spaciológiai vizsgálódásai összetettebb rendszerhez vezettek, amelyben a külső és belső térvizonylatok mellett a térérzékelés társadalmi és pszichológiai meghatározottságait is figyelembe vette és beépítette térkarakterológia rendszerébe.

Hajnóczy Gyula térelméletét európai kontextusba helyezve, H. Muck említett térvizsgálatán túl további párhuzamokat említhetünk: elsősorban Tandy, majd Benedikt térszintaktikai elemző módszereit, az „isovist”-ekkel történő térleírást és mérést, amelyek a vizuális feltáráshoz összpontosítanak és kevésbé veszik figyelembe a térnek a szubjektum által értelmezett ill. társadalmi determináltságát.³¹ Az épített környezet „tárgyasult emberi magatartásforma” – vallja Hajnóczy, amely nem csak az

nak elméleti alapjait. Hajnóczy elmélete az adott korra jellemző, a példaként választott építészeti alkotásokat ebben a kettősségben, a mennyiségi és minőségi jellemzők oldaláról közelíti meg. A belső térvizonylatok mellett az építészeti együttesek által határolt külső terek is részei a vizsgálódásnak, amellyel a települési léptékű téralkotás is része lesz a kutatásnak.

A térelmélet mennyiségi és minőségi elemzése és az adatok értelmezése – a spaciológiai fejlődéstörténet – az építészettörténeti korokra vonatkoztatva készült el. A ma használatos digitális technológiával a térbeli modellként megtervezett vagy feldolgozott történeti épület térmennyiségi és términőségi jellemzőinek szoftveres mérése az eljövendő térelméleti kutatásainak lehetne újabb gyakorlati terepe.

³⁰ Herbert Muck: *Der Raum – Bauegefüge, Bild und Lebenswelt*. Wien, 1986.

³¹ Az „isovist”-ekkel történő térleírás módszere: C. V. R. Tandy: *The Isovist Method of Landscape Survey. Symposium. Methods of Landscape Analysis*. Ed. H. C. Murray London, 1967. 9–10. Az analitikus mérőmódszerekről és térábrázolásokról vö. M. L. Benedikt: *To Take Hold of Space: Isovists and Isovist Fields. Environmental Planning*, 1979. B 6. 47–65.

épület és a tér, hanem az ember és a tér viszonylatában is értelmezendő.³² Ez utóbbi, társadalomtudományi beágyazottságú térpercepció-vizsgálatok részterületei lettek a mai téranalízis-módszertanoknak. Hajnóczi spaciológiája fontos előzmény, amit a téma kutatói ilyen vagy olyan okból nem ismernek.³³ Hajnóczi térelmélete, különösen annak elvi alapja és módszertana ennek ellenére megkerülhetetlen eredmény a 20. század második felének európai építészeti kultúrájában.

AZ ÉPÍTÉSZETELMÉLET TÖRTÉNETE

A térelméleti kutatások fontos előfeltétele volt a térre, térformálásra vonatkozó 20. századi szakirodalom áttekintése és elemzése.³⁴ Hajnóczi azonban egy másik szellemi kihívást is felvállalt: fel kívánta dolgozni az európai kultúra építészetelmélet-történetét az ókortól a 20. századig. E művén haláláig dolgozott. Elkészült kézírata az *Építészetelmélet-történet* című, két szemesztert felölelő tantárgy tankönyve lett volna. A munka első része – az ókortól Leon Battista Alberti munkásságáig – tanulmányként megjelent az *Építés- Építészettudomány* című folyóiratban.³⁵ A második rész kézirat-töredéke és a szerző által felolvasott hanganyaga ismert, e fragmentumokból történő rekonstruálása fontos és aktuális feladata a hazai építészetelméleti kutatásnak.

AZ ANTIK EMLÉKEK MŰEMLÉKVÉDELMEÉNEK ELMÉLETE ÉS GYAKORLATI TERVEZÉSI MUNKÁI

Hajnóczi Gyula oktatói és elméleti munkásságához hasonló rangú az ókori emlékek műemlékvédelme terén kifejtett tevékenysége. Ennek mintegy bevezetése a *Műemlékfelmérés* című összefoglalója 1956-ból, amely a műemlékek „megragadásának” egyik fontos módszertani alapelemét tárgyalja. A műegyetemi műemlékfelmérés oktatásának fontos szakasza volt az 1979–1993 között kötelező, majd utána választható tantárgyként tartott és ma is működő nyári műemlékfelmérési gyakorlat, melynek ő volt a kezdeményezője.

Első jelentős pannóniai műemlékvédelmi munkája a szombathelyi Iseum helyreállítása volt az 1960-as évek elején. Az Iseum Szentlélek Tihamér régész által feltárt leleteiből meghatározható elvi rekonstrukció helyett végül egy anastylosis típusú helyreállítás készült, amely a később elfogadott *Velencei Charta* elveinek megfelelő romhelyreállításaként lett a műemlékvédelem történetének maradandó állomása.³⁶

³² Hajnóczi, J. Gyula: The Genesis of Architectural Space. *Építés- Építészettudomány*, 49. 2021. 2.

³³ Hajnóczi elméletének térpszichológiai és viselkedéstudományi párhuzamairól, Miloutine Borissavlievitch (1926) és Jon Lang (1988) vonatkozásában ld.: Krähling 2021. i. m. 264.

³⁴ Erről részletes áttekintést és értékelést ad: Daragó, László: Genesis of Spatiology. Works of Gyula Hajnóczi on the Field of Architectural Theory of Space. *Építés- Építészettudomány* 49. 2021. 229–254.

³⁵ Hajnóczi Gyula: Az építészetelmélet története. *Építés- Építészettudomány*, 26. 1996/1997. 207–277.

³⁶ Mezős, Tamás: The Oeuvre of Professor Gyula Hajnóczi in the Presentation of the Built Roman Heritage in Pannonia. *Építés- Építészettudomány*, 49. 2021. 63.

8. Hajnóczi Gyula, Szentkirályi Zoltán, Cs. Tompos Erzsébet, és Hajnóczi felesége, Antónia, Szabadtéri Néprajzi Múzeum, 1970-es évek. Hajnóczi Péter családi fotóarchívuma. © Hajnóczi Péter

Hosszasan foglalkozott az aquincumi polgárváros romkertjével is, amelynek méltó rendezéséért és fejlesztéséért Póczy Klára régésszel együtt sokat tettek. A H. Vladár Ágnes építésszel közösen kialakított, majd Hajnóczi által továbbfejlesztett távlati terv Aquincum polgárváros műemléki helyreállítását évtizedekre meghatározta, lényegében ő volt annak „főépítész”. A romok helyreállításánál tudatosan alkalmazott két- és háromdimenziós építészeti elemeket, amit a kortársak eleinte fenntartással fogadtak, de nagyobb időtávlatból világosan látható tervezési elveinek az újszerűsége, mely elvek a romemlékek helyreállításában – ma már visszafogottnak tekinthető – gyakorlattá váltak. Fontos újítás volt a szín-szimbolika tudatos alkalmazása: a romok által kirajzolt épületbelsőket vörös salakkal burkolták, a közbülső fél-enteriőr jellegű terek fehér kőzúzalékot kaptak, a külső tér járófelületei pedig zöld gyeppel takartak. A romok eredeti maradványait „didaktikus csíkkal”, egy vörös jelzőhabarcs-vonallal jelölte meg a kiegészített falszerkezetekben. Aquincumi rom-helyreállításai mellett Tác-Gorsiumban végzett munkája is példaszerű, majd Fenékpusztá, Százhalombatta, Balácapusztá, Kővágószőlős, Balatonfűzfő, Brigetio római kori emlékeinek rekonstrukciója következett (munkatársa 1983-tól Mezős Tamás).³⁷ Hajnóczy pannóniai rom-helyreállításai megalapozták nemzetközi elismertségét, ennek köszönhető szakértői felkérése olyan műemléki projekteknél, mint Abu Simbel, Carnuntum (Deutsch-Altenburg) és Cambodunum (Kempten).

³⁷ Mezős Tamás: Három Kossuth-díjas bajai építész. *Építés-Építészettudomány*, 48. 2020. 106–108.

A pannóniai romhelyreállítások, revitalizációk előzetes kutatásához alapvetően hozzátartozott az elvi rekonstrukció elkészítése, ami mindig felmérés és a feltárások során folyamatosan bővített tervdokumentáció alapján történt, a térbeli rekonstrukció lehetőségeit megalapozandó.³⁸ E rajzi rekonstrukciók képezték alapját egy különleges és egyedi kötetnek (*Pannonia római romjai*), amely a romok földrajzi, térbeli és időbeli értelmezését pazar rajzanyaggal teszi a nagyközönség számára is értelmezhetővé – amit a romhelyreállítások önmagukban soha nem tudtak volna elérni.

Hajnóczy Gyulát 1996-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta. Akadémia székfoglaló előadásának témája az akadémiai tagságot elnyert magyar építészek téralkotó filozófiájának áttekintése lett volna, megtartását azonban gyorsan elhatalmasodó és végzetes betegsége megghiúsította. Ez a témafelvetés – akár csak térelméleti, ókori építészettörténeti kutatásai és műemléki munkái sora – a továbbgondolás lehetőségét, egyben kötelezettségét hagyta örökségként az utókorra és tanítványaira.

HAJNÓCZI GYULA PÁLYAKÉPE

Hajnóczy Gyula (Baja, 1920. április 5. – Budapest, 1996. augusztus 10.) építész, régész, művészettörténész, az MTA tagja. Baján született ifj. Ritter Gyula néven.³⁹ Elemi iskolai tanulmányait helyben végezte (1926–1930), majd a Ciszterci Rend Bajai III. Béla Reálgimnáziumának tanulója volt 1930–38 között. 1934. január 26-án változtatta meg a családnevét, 1938-ban Hajnóczy Gyula néven érettségizett.⁴⁰ Egyetemi tanulmányainak hosszú szakaszát alapvetően az antik világ – különböző nézőpontú – megismerésének vágya és értelmezéseinek sokfélesége iránti tudásszomj jellemezte, melynek kibontakozását a világháború viszontagságai megnehezítették.

1938–1940 között Sopronban az Erzsébet Tudományegyetem Evangélikus Hittudományi Karának hallgatója volt. Három félévnyi teológiai tanulmányai alatt a latin mellé a héber és görög nyelv elmélyült ismeretét szerezte meg. 1940-ben az Erzsébet Tudományegyetem másik karán, a Pécsen működő Bölcsészettudományi Karon folytatta egy féléven át tanulmányait olasz-magyar-művészettörténet szakon, majd Erdély visszacsatolása után Kolozsváron további két félévet végzett el a művészet-történet szakon az 1940/41-es tanévben.⁴¹ Kolozsvári tanulmányait a katonai behívó miatt kellett megszakítania 1941-ben. Utász zászlós rendfokozatban szolgált egészen 1944-ig, amikor betegség miatt leszerelték. Beiratkozott a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészmérnöki Karára, de 1944 októberében ismét

³⁸ Hajnóczy helyreállításainak téri viszonylatairól vö.: Vukoszávlyev Zorán: A balácapusztai régészeti bemutatóterület 1984. évi helyreállítása. *Műemlékvédelem*, 62. 2018. 364–379.

³⁹ Önéletrása alapján közölt életrajzi adatai: Hajnóczy Gyula 1997. i. m. 201. Születési anyakönyvi kivonat másolat. Azonossági szám: 3081.20.0162 Baja, 1952. március 27.

⁴⁰ Névváltoztatás: Belügyminisztériumi engedély: 1934. január 26.I.67.918/1933. III.; Érettségi: Tanulmányi értesítő, Reálgimnáziumi Érettségi Bizonyítvány 14-290/1938.

⁴¹ Egyetemi tanulmányainak legfontosabb adatai: Hajnóczy Gyula 1997. i. m. 207–213.

9. Hajnóczi Gyula, 1970-es évek. Hajnóczi Péter családi fotóarchívuma. © Hajnóczi Péter

Az MTA műszaki tudomány doktora címét 1978-ban a *Prolegomena az építészeti alkotás objektív értékeléséhez – az építészeti tér analitikus elmélete* című disszertációja megvédésével nyerte el.⁴² 1996-ban, halálának évében az MTA VI. Osztálya levelező tagjának választotta. Hajnóczi Gyula egyetlen munkahelye a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (egy ideig Építési és Közlekedési Műszaki Egyetem) Építészettörténeti és Műemléki Tanszéke (illetve annak jogelőd intézményei) volt. 1949-től demonstrátor Kardos György professzor hívására az Ókori és Újkori Építészettörténet Tanszéken, majd ugyanitt 1950-től tanársegéd. 1951–1955 között a Rados Jenő vezette I. sz. Építészettörténeti Tanszéken tanársegéd, 1955-től adjunktus. 1956-ban a Major Máté vezette II. Építészettörténeti (korábban Általános Építészeti) Tanszéken adjunktus.⁴⁷ 1957-ben a korábbi építészettörténet tanszékeket összevonták egy Építészettörténeti Tanszékké, amelyet Major Máté vezetett. 1967-től docens, beosztása az 1971-ben a tanszékből átszervezett Építészettörténeti és Elméleti Intézetben is

katonai behívót kapott, s végül 1946 februárjában amerikai hadifogságból tért haza. Folytatta a megkezdett csonka félévet, majd 1950-ben diplomázott.⁴² A korábbi pécsi és kolozsvári régészeti és művészettörténeti tanulmányaira alapozva, 1952-ben beiratkozott az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára s hat félév után, 1958-ban kapott oklevelet.⁴³

Ugyanott szerezte egyetemi doktori címét 1961-ben, disszertációjának címe: *Térformák és térkapcsolatok az antik római építészetben*. 1966-ban lett a műszaki tudományok kandidátusa *A térszemlélet fejlődése az ókor építészetében* című disszertációjával.⁴⁴ Ennek alapján az Építési és Közlekedési Műszaki Egyetem (ez volt a BME akkori neve) egyetemi doktori címet adott 1966-ban.⁴⁵

⁴² Építésmérnöki Kari index száma T-105 XI-X 29; Építésmérnöki oklevelének adatai: 1950. július 11. sz.: 680.

⁴³ Hajnóczi Gyula 1997. i. m. 207–213.; Póczy 1990. i. m. 263. Általános régészeti oklevelének kelte, száma: 1958. dec. 15. sz.: 720/1958.

⁴⁴ 1966. július 8. sz.: 3409.

⁴⁵ ÉKME műszaki doktor 1966. november 30. sz.: 71

⁴⁶ 1978. december 11. sz.: 1553

⁴⁷ Ld.: 17. jegyzet.

docens, majd 1978-tól egyetemi tanár. 1973-tól 1986-ig az Intézet Építészettörténeti Osztályának vezetője, 1975–1986 között intézeti igazgatóhelyettes, 1978–1981 között az Építészmérnöki Kar oktatási dékánhelyettese. 1990-ben nyugállományba vonult, de továbbra is oktatta az *Építészetelmélet története* című tantárgyat a nappali, továbbá műemlékhelyreállítást a szakmérnöki képzésen.⁴⁸

Életpályáját végig kísérik a szakmai-társadalmi egyesületekben vállalt tagságok: az MTA Építészettörténeti és Elméleti Bizottságban, a Magyar Régészek és Művészettörténészek Társaságában, valamint a Magyar Építőművészek Szövetségében, és az alelnöki pozíció az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottságában. Hajnóczi Gyula rendkívül gazdag – és itt csupán vázaltszerűen összefoglalt – pályaképében az építészkutatás, az építészettudomány és építészetelmélet, valamint a műemlékvédelem alkotó, kompromisszumok nélküli odaadó művelése a meghatározó. Alma matere halálának 102. évfordulója alkalmából szobrot állított tiszteletére a Műegyetemi Tudósok Szoborparkjában.⁴⁹ A BTM Aquincumi Múzeum és Régészeti Parkjában emléktábla örökíti meg az aquincumi romterület és Pannonia római romemlékeinek helyreállításáért kifejtett úttörő munkásságát. Kitüntetések: Ybl Miklós-díj II. fokozata, 1968; Munka Érdemrend Ezüst fokozata, 1972; Kiváló Munkáért, MTA, 1982; Budapesti Műszaki Egyetem Emlékérem, 1985; Magyar Műemlékvédelemért Emlékérem, 1985; Kosuth-díj, 1990; Rómer Flóris-emlékérem 1994; Rados Jenő-emlékérem, 1996.⁵⁰

HAJNÓCZI GYULA BIBLIOGRÁFIÁJA

Hajnóczi Gyula tudományos tevékenységének bibliográfiája. *Építés- Építészettudomány*, 22. 1991. 326–330.; Hajnóczi Gyula 1920–1996. *Építés- Építészettudomány*, 26. 1996/1997. (1997) 204–205.

HAJNÓCZI GYULA FONTOSABB ÍRÁSAI

Építészeti alaktan. Egyetemi jegyzet. Budapest 1952. [társszerző: Rados Jenő]; *Műemlékfelmérés*. Budapest, 1956. (ÉKME Tudományos Közleményei, I. 6.) [társszerzők: Ferenczy Károly et al.]; *Archeológia-műemlékvédelem. Építés- és Közlekedéstudományi Közlemények*, 2. 1958. 485–486.; *Térszemlélet a képzőművészetben és az építészetben. Művészettörténeti Értesítő*, 8. 1959. 97–100.; *Az építészeti forma jelentéséről. Építés- és Közlekedéstudományi Közlemények*, 4. 1960. 51–59.; *Római fürdők Budán*. Budapest, 1960. (Műemlékeink) [társszerző: Póczy Klára]; *A térformálás alaptendenciája. Építés- és Közlekedéstudományi Közlemények*, 5. 1961. 345–360. *Építészettörténetünk előzményei Magyarország területén*. Budapest, 1961. 11–24. [Rados Jenő: *Magyar építészettörténet* c. könyve első fejezetének munkatársaként. 2. kiad. 1971., 3. bőv. kiad. 1975. 15–34.]; *Építészet és imitáció. Építés- és Közlekedéstudományi*

⁴⁸ Ld.: 2. jegyzet.

⁴⁹ A szobor alkotója Szathmáry Gyöngyi szobrászművész.

⁵⁰ A díjak, kitüntetések pontos adatai: 202.

Közlemények, 6. 1962. 117-127.; Aquincum polgár város műemléki helyreállításának távlati terve. *Műemlékvédelem*, 6. 1962. 206-211. [társszerző: H. Vladár Ágnes]; Római kori homlokzathelyreállítás Szombathelyen. *Magyar Műemlékvédelem*, 2. 1964. 129-135. [társszerző: Szentlélek Tihamér]; Optical Corrections in Egyptian Architecture. *ÉKME Tudományos Közlemények*, 10, 1964, 5. 99-106.; *A térszemlélet fejlődése az ókor építészetében*. Kandidátusi értekezés. Kézirat. Budapest, 1965. MTA KIK, Kézirattár, ltsz.: D-02860; Aquincum felújítása. *Budapest*, 4, 1966, 4. 33-34. [társszerző: Póczy Klára]; Térformák és térkapcsolatok az antik római építészetben. *Építés- és Közlekedéstudományi Közlemények*, 11. 1967. 91-138.; *Az építészet története. Ókor*. Budapest, 1967.; Az építészeti téralakítás értékelése Riegeltől Giedionig. *ÉKME Tudományos Közleményei*, 13, 1967, 3/4. 131-135.; Ókori épületek műemlékvédelme I. *Műemlékvédelem*, 11. 1967. 216-223.; Space and Ideas. *Periodica Polytechnica. Architecture*, 12. 1968. 1-99.; Ókori épületek műemlékvédelme II. *Műemlékvédelem*, 12. 1968. 69-77.; Ókori épületek műemlékvédelme III. *Műemlékvédelem*, 13. 1969. 47-55.; Form und Deutung in der altägyptischen Baukunst. *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts Abteilung Kairo*. 24. 1969. 188-193.; Fragen der Methodik des Denkmalschutzes der Bürgerstadt Aquincum. *Acta Technica*, 67. 1970. 195-203.; Az aquincumi katonai amfiteátrum kitűzése és szerkesztésmódja. *Archaeologiai Értesítő*, 98. 1971. 186-189.; Építésképzés és műemléktudomány. *Műemlékvédelem*, 16. 1972. 5-12.; Pannoniai Amphitheatrumok. *Építés- Építészettudomány*, 5. 1973. 127-150.; Irak építésze. Budapest, 1974. (Az építészet világa, 5.); Pannónia fürdőépítésze. *Építés- Építészettudomány*, 6. 1974. 63-100.; Abdallah Nirqi 1964. Architectural Characteristics of the Settlement and Buildings. *Acta Archeologica*, 26. 1974. 339-368.; La revisione del concetto del volume architettonico. *Acta Technica*, 77. 1974. 239-250.; Lokaler und universaler Wert der Kunstdenkmäler. *Periodica Polytechnica. Architecture*, 18. 1974. 53-62.; Pannónia Villaépítésze. *Építés- Építészettudomány*, 7. 1975. 3-61.; Zweiseitigkeit der Funktion als Grundprinzip des griechischen Tempels (Von Prinias bis Pergamon). *Beiträge der Winckelmann-Gesellschaft*. VIII. Stendal, 1977. 15-24.; *Prolegomena az építészeti alkotás objektív értékeléséhez. Az építészeti tér analitikus elmélete*. MTA doktori értekezés. Kézirat. Budapest, 1977. - MTA KIK, Kézirattár, ltsz.: D-07743; Az építészeti tér értelmezése Giediontól Norberg-Schulzig. *Építés- Építészettudomány*, 9. 1977. 331-350. A balácai központi villaépület műemléki helyreállítása. *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei*, 17. 1984. 53-58.; Raumorganisation - Raumerschaffung - Raumstruktur. *Periodica Polytechnica. Architecture*, 28. 1984. 17-23.; A balácai villamúzeum. *Műemlékvédelem*, 29. 1985. 65-69.; Fülep Lajos és az építészet. *Fülep Lajos emlékkönyv*. Szerk. Tímár Árpád. Budapest, 1985. 243-249.; Láthatatlan építészet - térharmónia. *Építés- Építészettudomány*, 17. 1985. 73-80.; Unterrichtsreform an der Fakultät für Architektur. *Periodica Polytechnica. Architecture*, 30. 1986. 269-273.; Architectural meaning. *Periodica Polytechnica. Architecture*, 30. 1986. 71-79.; The conceptual and actual Reconstruction of the Villa and the Burial Vault at Kővágószőlős. *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve*, 30/31. 1987. 229-236.; *Ursprünge der europäischen Architektur*. Bd. I. Berlin, 1986.; Villamúzeum Baláca-

10. Iseum, Szombathely az 1970-es években. Hajnóczi Péter családi fotóarchívuma.

© Hajnóczi Péter

puszta. *Magyar Építőművészet*, 35, 1986, 5. 44–45.; *Pannónia római romjai*. Budapest, 1987.; A római kori műemlékek helyzete hazánkban 1988-ban. *Műemlékvédelem*, 32. 1988. 145–155.; *Vallum und Intervallm. Eine analytische Theorie des architektonischen Raumes*. Budapest, 1988.; Versuch zur ideellen Rekonstruktion eines Siedlungsteils aus der Römerzeit. *Carnuntum Jahrbuch*, 1988. 55–85.; Konservierung und Restaurierung antiker Architektur in Ungarn. *Carnuntum Jahrbuch*, 1989. 27–42.; Carnuntum régészeti parkja, Ausztria. *Magyar Építőművészet*, 79, 1988, 4/5. 86–89.; Az építész szerepe a magyar műemlékek védelmében, helyreállításában és gondozásában. Kísérlet az Országos Műemléki Felügyelőség építész tervező tevékenységének – s e tevékenység változásainak – jellemzésére. *Építés-Építészettudomány*, 20. 1989. 235–256.; *Épület- és településkarakterológia*. Budapest, 1991. (283. – 1988–1991 – számú OTKA kutatás alapanyag); *Az építészet története. Ókor I. Keleti és átmeneti kultúrák*. Budapest, 1991.; *Az építészet története. Ókor II. A klasszikus kultúrák*. Budapest, 1991. *Vallum és intervallum. Az építészeti tér analitikus elmélete*. Budapest, 1992.; *Ursprünge der Europäischen Architektur. Band II*. Berlin, 1992.; Az építészettudomány története. *Építés-Építészettudomány*, 26. 1996/1997 (1997) 207–277.; Az építészeti tér genezise I–IV. *Iskolakultúra - Az Országos Közoktatási Intézet Folyóirata*. I.: 2. 1992. No 22. 2–10. II. No 23/24. 10–21.; III.: 3. 1993. No 1. 20–33.; IV.: No 5. 35–43.; Aquincum tanulsága. Romkert, amely önmaga múzeumává válhat. *Műemlékvédelem*, 37. 1993. 29–39.; Memorizmus. In: *Horler Miklós hetvenedik születésnapjára. Tanulmányok*. Szerk. Lővei Pál. Budapest, 1993. 501–506.; Business és műemlékvédelem. *Gerő László nyolcvanötödik születésnapjára. Tanulmányok*. Szerk. Pámer Nóra.

Budapest, 1994. 77–82.; *Pannonia Hungarica Antiqua*. Hrsg. Gyula Hajnóczy et al. Budapest, 1955. (Itinerarium Hungaricum, I.); A balácai halomsír elvi rekonstrukciója és bemutatásának programja. *Balácai Közlemények IV*. 1996. [társszerző: Mezős Tamás] A hitelesség és az identitás problémája a régészeti műemlékvédelem tükrében. *Hitelesség, módszer, kivétel a magyarországi gyakorlatban*. Szerk. Harrach Erzsébet. Budapest, 1996. 9–29.; Rados Jenő legendája. *Rados Jenő legendája*. Szerk. Hajnóczy Gyula. Budapest, 1996. 45–48.; The Genesis of Architectural Space. *Építés-Építészettudomány*, 49. 2021. 1–54.

HAJNÓCZI GYULÁRÓL SZÓLÓ MÉLTATÁSOK

Póczy Klára: Hajnóczy Gyula köszöntése. *Archaeologiai Értesítő*, 117. 1990. 263–264.; Mezős Tamás: Hajnóczy Gyula Kossuth-díjas. *Magyar Építőművészet*, 81, 1990, 3/4. 58–59.; Istvánfi Gyula: Prof. Hajnóczy Gyula (1920–1996). *Műemlékvédelem*, 40. 1996. 233.; Póczy Klára: Hajnóczy Gyula. *Budapest Régiségei*, 32. 1998. 365–368.; Kubinszky Mihály: Hajnóczy Gyula emlékére. *Magyar Szemle*, 9, 2000, 3/4. 171–177.; Kubinszky Mihály: Hajnóczy Gyula (1920–1996). *Emlékbeszéd az MTA elhunyt tagjai felett 1999–2000*. Szerk. Glatz Ferenc. Budapest, 2001. 1–6.; H. Vladár Ágnes: Dr. Hajnóczy Gyula professzorról Aquincumban, 2013. május 10-én. *Budapest Régiségei*, 46. 2013. 25–33.; Zsidi Paula: Hajnóczy Gyula és „Aquincum tanulsága”. *Budapest Régiségei*, 46. 2013. 35–37.; Mezős Tamás: Három Kossuth-díjas bajai építész. *Építés-Építészettudomány*, 48. 2020. 87–111.; Krähling, János: Scientific Conference in Memory of Gyula Hajnóczy. *Építés-Építészettudomány*, 49. 2021. 57–60.; Mezős, Tamás: The Oeuvre of Professor Gyula Hajnóczy in the Presentation of the Built Roman Heritage in Pannonia. *Építés-Építészettudomány*, 49. 2021. 61–76.; Daragó, László: Genesis of Spatiology. Works of Gyula Hajnóczy on the Field of Architectural Theory of Space. *Építés-Építészettudomány*, 49. 2021. 229–254.; Fejérdy, Tamás: Gyula Hajnóczy and a New Dimension of Heritage Restoration. *Építés-Építészettudomány*, 49. 2021. 133–144.; Istvánfi, Gyula: Gyula Hajnóczy, the instructor and teacher. *Építés-Építészettudomány*, 49. 2021. 145–153.; Krähling, János: Analytical Space Theories and Gyula Hajnóczy's Spatiology. *Építés-Építészettudomány*, 49. 2021. 255–266.; Dénes Eszter: Az építészeti tér genezise. *Hajnóczy Gyula pályája és elméleti munkássága*. Budapest, 2023. – UMÉL III.: 47–48.

11. Hajnóczi Gyula, 1990 k. Hajnóczi Péter családi fotóarchívuma. © Hajnóczi Péter